PREEMINENȚA ”INTERESULUI SUPERIOR AL COPILULUI” ÎN CONTEXTUL PROCEDURII DE ÎNAPOIERE A COPILULUI SAU EXERCITAREA DREPTULUI DE VIZITARE

THE PREEMINENCE OF THE BEST INTERESTS OF THE CHILD ÎN THE CONTEXT OF THE CHILD'S RETURN PROCEDURE OR EXERCISE OF VISITATION RIGHTS

CZU: 342.7-053.2:347.61/.64 **DOI:** https://doi.org/10.59295/ssdoed2024.42

Dina VRABIE[1]

ABSTRACT. *The principle of the best interest of the child aims to guarantee the supremacy of his rights, compared to the multitude of rights belonging to mature people. The child turns out to be helpless when the adults disguise their revenge on each other under pretexts of special care and affection for the child. The state is impartial and has assumed responsibility for ensuring the interests of the child by implementing appropriate mechanisms. In the procedure for returning or exercising the right of visitation, the interest of the child is examined in the light of the benefits or risks that a possible return of the child or the approval of the right of visitation could bring, for the physical and mental integrity of the child.*

Keywords: *child, best interests of the child, return, non-return, right of visitation, illegal displacement, illegal detention*

REZUMAT. *Principiul ”interesului superior al copilului” vizează garantarea supremației drepturilor acestuia, raportat la multitudinea de drepturi aparținând persoanelor mature. Copilul se dovedește a fi neputincios atunci când adulții își deghizează răzbunarea unul pe celălalt sub pretexte de grijă și afecțiune deosebită față de copil. Statul este nepărtinitor și și-a asumat răspunderea pentru asigurarea intereselor copilului prin implementarea mecanismelor adecvate. În procedura de înapoiere sau exercitare a dreptului de vizitare, interesul copilului se analizează în lumina beneficiilor sau riscurilor pe care le-ar putea aduce o eventuală înapoiere a copilului sau încuviințarea a dreptului de vizitare, pentru integritatea fizică și psihică a copilului.*

Cuvinte-cheie: *copil, interes superior al copilului, înapoiere, ne-înapoiere, drept de vizitare, deplasare ilicită, reținere ilicită*

În spectrul disociat al drepturilor omului, un loc deosebit îl ocupă anume drepturile copilului și tendința de a le oferi o protecție specială. Nu în zadar Declarația privind drepturile copilului din 1924 prevedea în felul următor: *omenirea datorează copilului tot ce îi poate oferi mai bun*. Securitatea, prosperitatea statului în mod direct sunt influențate de nivelul educației și dezvoltării copiilor. Dar ne întrebăm: *când*, *unde* și *cum* copiii pot primi o educație corectă? Este adevărat, scopul ar fi de realizat mai cu seamă în sânul familiei, cu multă implicare din partea ambilor părinți. Însă viața este

[1] Dina VRABIE, doctorand în cadrul Școlii Doctorale Științe Juridice USM. ORCID ID: 0009-0009-4486-4728, e-mail: vrabiedina1993@gmail.com

mult prea diferită de idealurile și așteptările noastre. Realitățile ne confruntă cu divorțuri și separări ale părinților, ce adesea impun problema cu referire la încredințarea copilului unui părinte și cu acordarea dreptului de vizitare pentru celălalt.

Mai neplăcute și în egală măsură contrare legii sunt acțiunile unuia dintre părinți atunci când parcurge la deplasarea sau reținerea ilicită a copilului, ceea ce contravine vădit intereselor copilului. În atare situații, intervine posibilitatea de a apela la procedura de înapoiere a copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului.

Definind înapoierea copilului sau exercitarea dreptului de vizitare, constatăm că aceasta reprezintă o procedură specială prevăzută de Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, în temeiul căreia instanța de judecată decide asupra admiterii sau respingerii cererii de înapoiere în statul reședinței sale obișnuite a copilului deplasat sau reținut ilicit într-un alt stat, de către unul dintre părinți, sau decide asupra dreptului de a duce copilul pentru o perioadă limitată de timp în alt loc decât cel al reședinței sale obișnuite.

Actualitatea subiectului abordat nu poate fi negată datorită cursului urmat de Republica Moldova, care implică tendințele statului nostru de a corespunde standardelor internaționale în domeniul protecției drepturilor omului în general, și în special ale drepturilor copilului. Statul Republica Moldova depune efort pentru a implementa politicile și recomandările Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului privitor la asigurarea interesului superior al copiilor, ceea ce face imposibil de a lăsa fără atenție reușitele și carențele legislației naționale.

Scopul lucrării constă în elucidarea noțiunii și particularităților principiului ”interesului superior al copilului” anume în contextul procedurii înapoierii copilului sau exercitării dreptului de vizitare. Ne propunem să stabilim cum ar trebui să acționeze toți subiecții participanți la examinarea cauzelor privind înapoiere copilului sau exercitarea dreptului de vizitare, astfel încât aceste acțiuni să corespundă interesului superior al copilului.

Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului recomandă Republicii Moldova să-și intensifice eforturile pentru a se asigura că interesul superior al copilului este integrat în mod corespunzător, interpretat și aplicat în mod consecvent în toate procedurile și hotărârile legislative, administrative și judiciare, precum și în toate politicile, programele și proiectele care sunt relevante pentru copii și au impact asupra copiilor, inclusiv îngrijirea alternativă, adopția și justiția juvenilă. În acest sens statul este încurajat să elaboreze proceduri și criterii de îndrumare a tuturor persoanelor responsabile relevante, pentru a stabili interesul superior al copilului în fiecare domeniu și a-l lua în considerare în mod primordial[1].

Cauzele ce vizează drepturile copiilor se atribuie subiectelor sensibile, și necesită o abordare cu mare atenție. Dar primordial ar fi să dăm noțiunea conceptului de copil, și cine cade sub incidența protecției speciale din partea statului. Astfel că în conformitate cu prevederile Legii privind protecția specială a copiilor aflați în situații

de risc și a copiilor separați de părinți, copil se consideră a fi persoana care nu a împlinit vârsta de 18 ani și nu are capacitatea de exercițiu deplină.

Altele sunt prevederile Convenției de la Haga din 1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii (în continuare Convenția de la Haga din 1980), care atribuie calitatea de copil și oferă o protecție împotriva unei rețineri sau deplasări ilicite, precum și asigură exercitarea dreptului de vizitare persoanelor ce au o vârstă de până la 16 ani. În acest sens constatăm o discrepanță între prevederile Convenției de la Haga din 1980 și alte instrumente internaționale, cum ar fi și Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (prevede că copil este persoana până la 18 ani), din care motiv ne exprimăm îngrijorările privind o posibilă atingere sau violarea a interesului superior al copilului. Persoanele a căror vârstă este cuprinsă între 16 și 18 ani, care de iure sunt încă copii, se dovedesc a fi limitate în protecția de care beneficiază copiii sub vârsta de 16 ani.

Copilul este purtător de drepturi începând cu ziua nașterii sale. În special dreptul la protecția împotriva violenței psihice este vizat atunci când are loc deplasarea sau reținerea ilicită a copilului într-un alt stat decât cel al reședinței sale obișnuite. Violența psihică în acest caz concret se manifestă prin suferințele morale provocate copilului de: schimbarea mediul social, pierderea prietenilor, schimbarea instituției de învățământ sau educative, îndepărtarea de unul dintre părinți ș.a.

Convenția de la Haga din 25.10.1980 consfințește principiul ”interesului superior al copilului” chiar la început: Statele semnatare ale prezentei convenții, profund *convinse că interesul copilului este de importanță primordială în orice problemă privind încredințarea sa,* dornice *să protejeze copilul, pe plan internațional, împotriva efectelor dăunătoare ale unei deplasări sau ne-înapoieri ilicite și să întocmească proceduri în vederea garantării imediatei înapoieri a copilului în statul reședinței sale obișnuite, precum și de a asigura protecția dreptului de vizitare*, au hotărât *sa încheie o convenție în acest scop...*

Conceptul de ”interes superior al copilului”, este definit în Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situații de risc și a copiilor separați de părinți, și acesta ar presupune: ***asigurarea condițiilor adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului, ținând cont de particularitățile individuale ale personalității lui și de situația concretă în care acesta se află.***

Noțiunea citată *supra*, individualizează două împrejurări pe care e necesar a le avea în vedere:

1. general și valabil pentru toți copiii: *asigurarea condițiilor adecvate pentru creșterea și dezvoltarea armonioasă a copilului*;

2. distinct și specific pentru fiecare copil în parte: *particularitățile individuale ale personalității lui și situația concretă în care acesta se află*.

Raportăm aceste necesități ale copilului la cauzale ce țin de înapoierea copilului și exercitarea dreptului de vizitare și constatăm că interesul superior al copilului rezidă în:

1. Interese de ordin general:
- a nu fi expus unui risc sau pericol psihic sau fizic;
- a fi asigurat cu un loc de trai;
- a fi asigurat cu hrană și îmbrăcăminte.

2. Interese de ordin special:
- afecțiunea față de părinți și ceilalți membri ai familiei;
- relațiile de prietenie stabilite la locul reședinței sale;
- adaptarea în instituția de învățământ sau cea educativă;
- deprinderile și îndeletnicirile copilului

Într-o altă viziune, interesul superior al copilului presupune recunoașterea și garantarea unor prerogative fundamentale ale copilului și ale omului în general, cu mențiunea că garantarea lor în cazul copilului presupune luare în considerare a faptului că un copil are nevoi speciale datorită vârstei și gradului său de maturitate[2].

Copilul într-adevăr are necesități specifice, datorită vârstei și maturității sale, acestuia îi este mai greu să se încadreze într-un nou mediu, să își stabilească noi relații de prietenie ș.a. Considerăm că definitoriu pentru stabilirea interesului superior al copilului în cadrul procedurii înapoierii sau exercitării dreptului de vizitare este acceptarea realității conform căreia: *copiii nu trebuie să mai fie considerați proprietatea părinților ci trebuie să fie recunoscuți ca indivizi având propriile drepturi și nevoi* [3].

Atunci când analizăm principalele izvoare de drept care stabilesc regulile privind înapoierea copilului sau exercitarea dreptului de vizitare [4], [5] , stabilim că se va considera în interesul copilului:

1. colaborarea eficientă între autoritățile centrale ale statului solicitant și ale celui solicitat pentru a asigura imediata înapoiere de bună voie a copiilor și a realiza celelalte obiective ale convenției;

2. dispunerea înapoierii imediate a copilului în statul reședinței sale obișnuite când o perioadă de mai puțin de un an s-a scurs cu începere de la deplasare sau ne-înapoiere până în momentul introducerii cererii înaintea autorității judiciare sau administrative a statului contractant unde se află copilul;

3. respectarea termenului rezonabil de examinare a acestui tip de cauze;

4. respectarea termenului rezonabil de executare a hotărârilor ce vizează înapoierea copilului sau exercitarea dreptului de vizitare;

5. examinarea de către instanța a necesității asigurării contactului între copil și persoana care solicită înapoierea copilului[7];

6. dacă s-a scurs un termen mai mare decât un an cu începere de la deplasare sau ne-înapoiere până în momentul introducerii cererii de înapoiere a copilului să fie dispusă înapoierea copilului doar dacă nu se stabilește că copilul s-a integrat în noul său mediu;

7. prezentarea unei declarații din partea autorității administrative sau judiciare sesizate asupra motivelor întârzierii în cazul în care nu statuează în termen de 6 săptămâni din momentul sesizării asupra înapoierii;

8. posibilitatea să nu fie dispusă înapoierea dacă nu a avut loc o deplasare sau o reținere ilicită;

9. posibilitatea să nu fie dispusă înapoierea copilului, dacă se stabilește că persoana, instituția sau organismul care avea în îngrijire copilul nu exercita efectiv dreptul privind încredințarea la data deplasării sau ne-înapoierii, ori consimțise sau achiesase ulterior acestei deplasări sau ne-înapoieri;

10. posibilitatea să nu fie dispusă înapoierea copilului dacă se constată că există un risc grav ca înapoierea copilului să-l expună unui pericol fizic sau psihic sau în orice alt chip să-l situeze într-o situație intolerabilă;

11. posibilitatea să nu fie dispusă înapoierea copilului dacă se constată că acesta se împotrivește înapoierii sale și că a atins o vârstă sau o maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa;

12. posibilitatea să nu fie dispusă înapoierea dacă returnarea nu ar fi permisă de principiile fundamentale ale statului solicitat cu privire la protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale;

13. imposibilitatea autorităților judiciare sau administrative ale statului contractant unde copilul a fost deplasat sau reținut de a putea statua asupra fondului dreptului privind încredințarea până când nu se va stabili că nu se află întrunite condițiile convenției pentru înapoierea copilului sau până când o perioadă rezonabilă nu se va fi scurs fără ca o cerere pentru aplicarea convenției să se fi făcut.

Printre acțiunile necesar a fi întreprinse, care ar fi în favoarea intereselor copilului se numără colaborarea eficientă între autoritățile centrale ale statului solicitant și ale celui solicitat pentru a asigura imediata înapoiere de bună voie a copiilor și a realiza celelalte obiective ale convenției. Persoana, instituția sau organismul care pretinde că un copil a fost deplasat sau reținut prin violarea dreptului privind încredințare poate să sesizeze fie autoritatea centrală a reședinței obișnuite a copilului, fie pe aceea a oricărui stat contractant, pentru ca acesta să acorde asistența lor în vederea asigurării înapoierii copilului. Fiecare stat contractant desemnează o autoritate centrală însărcinată să satisfacă obligațiile ce-i sunt impuse prin Convenție. Astfel, în sensul Legii nr. 140 din 14.06.2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, autoritatea centrală pentru protecția copilului în Republica Moldova este Ministerul Muncii și Protecției Sociale, abilitat să elaboreze, să promoveze și să monitorizeze realizarea politicii statului în domeniul protecției copilului.

Colaborarea autorităților centrale ale statului solicitat și celui solicitant este necesară pentru atingerea următoarelor obiective:

- pentru localizarea unui copil deplasat sau reținut ilicit;
- pentru prevenirea de noi pericole pentru copil sau de pagube pentru părțile interesate, luând sau procedând astfel încât sa fie luate măsuri provizorii;
- pentru a asigura înapoierea de bună voie a copilului sau a înlesni o soluție ambiantă;

- pentru schimb de informații, dacă se dovedește util, privitoare la situația socială a copilului;
- pentru a furniza informații generale privind dreptul statului lor în legătură cu aplicarea convenției;
- pentru a introduce sau a înlesni deschiderea unei proceduri judiciare sau administrative, menite să obțină înapoierea copilului și, dacă este cazul, să îngăduie organizarea sau exercitarea efectivă a dreptului de vizitare;
- pentru a acorda sau înlesni, dacă este cazul, obținerea de asistență judiciară și juridică, inclusiv participarea unui avocat;
- pentru a asigura, pe plan administrativ, dacă va fi necesar și oportun, înapoierea fără pericol a copilului;
- pentru a se ține reciproc la curent asupra aplicării convenției și, pe cât posibil, a înlătura eventualele obstacole ivite cu prilejul aplicării sale[4].

În interesul superior al copilului este în egală măsură și dispunerea de către autoritatea sesizată, a înapoierii imediate atunci când un copil a fost deplasat sau reținut ilicit și o perioadă de mai puțin de un an s-a scurs cu începere de la deplasare sau ne-înapoiere până în momentul introducerii cererii înaintea autorității judiciare sau administrative a statului contractant unde se află copilul. Autoritatea judiciară sau administrativă, sesizată fiind chiar după expirarea perioadei de un an, urmează, de asemenea, să dispună înapoierea copilului, afară dacă nu se stabilește că copilul s-a integrat în noul său mediu. În general, în materia înapoierii copilului și exercitării dreptului de vizitare se conturează o interpretare conform căreia la expirarea unui an de aflare a copilului într-un alt stat decât cel al reședinței sale obișnuite, se prezumă că copilul s-a încadrat în noul mediu social, astfel încât a dobândit o nouă reședință obișnuită. Totuși există și cazuri când la expirarea unui termen mai mare de un an, se constată că copilul nu s-a adaptat noului mediu, și în aceste cazuri instanța va analiza posibilitatea înapoierii prin prisma altor aspecte, luând în considerare probele aduse de părți în susținerea poziției acestora privind adaptarea sau neadaptarea copilului.

Respectarea termenului rezonabil de examinare a cauzelor ce privesc înapoierea copilului sau exercitarea dreptului de vizitare reprezintă veriga cea mai slabă, iar încălcarea acestuia este practic la ordinea zilei. Amintim că potrivit art. 192 alin.(2) Cod de procedură civilă al RM: cauzele privind apărarea drepturilor și intereselor minorului se judecă de urgență și în mod prioritar. Pentru cauzele ce se judecă în regim de urgență, Codul de procedură civilă al RM conține prevederi speciale, cu termeni mai restrânși ce țin de întregul proces de judecată. Până și prevederile referitoare nemijlocit la procedura de înapoiere a copilului și exercitarea dreptului de vizitare spun că: *Instanța examinează cererile privind înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite și/sau cea privind exercitarea dreptului de vizitare a copilului în mod prioritar și judecă cauza în fond în termen de 10 zile lucrătoare de la data admiterii cererii*[5]. Pe lângă cele menționate, art. 11 al Convenției de la Haga din 1980 conține o prevedere care îndeamnă autoritățile judiciare sau administrative

sesizate să statueze în termen de 6 săptămâni din momentul sesizării sale asupra înapoierii/ne-înapoierii copilului sau asupra dreptului de vizitare. În pofida acestor reglementări destul de clare, regretabil este faptul că instanțele naționale se dovedesc a fi capabile să încalce grav și grosolan aceste termene, ajungând să emită hotărâri pe acest tip de cauze abia la scurgerea unui termen de 3 ani. În Cauza Crețoi vs RM CtEDO și-a exprimat poziția în felul următor: *în astfel de cauze, orice întârziere de procedură implică riscul ca trecerea timpului să determine soluționarea de facto a cauzei, anterior dezbaterilor judecătorești (Adžić, pre-citată, § 93). Prin urmare, în opinia Curții, durata procedurii în prezenta cauză a fost decisivă pentru soluția adoptată și relațiile ulterioare dintre tată și copilul său. În lumina acestor considerente și a duratei globale de aproximativ trei ani și trei luni a procedurii, fără a aduce atingere marjei de apreciere a Statului reclamat în acest sens, Curtea concluzionează că autoritățile naționale nu au acționat cu diligența excepțională necesară în cauzele cu privire la relația dintre părinte și copilul său, și nu și-au îndeplinit obligațiile sale pozitive în baza Articolului 8 din CtEDO*[10].

În interesul superior al copilului este, după cum am menționat supra, consultarea opiniei acestuia în cauzele ce privesc înapoierea copilului în statul reședinței sale obișnuite sau exercitarea dreptului de vizitare. Autoritatea juridică sau administrativă poate, de asemenea, să refuze a dispune înapoierea copilului, dacă constată că acesta se împotrivește înapoierii sale și că a atins o vârstă sau o maturitate care face necesar să se țină seama de opinia sa [4]. Astfel, potrivit prevederilor art. 8 alin. (2) al Legii privind drepturile copilului: *Statul garantează copilului, capabil să-și formuleze opiniile, dreptul de a-și exprima liber aceste opinii asupra oricărei probleme care îl privește. De opinia copilului care a atins vârsta de 10 ani se va ține cont, în mod obligatoriu, dacă aceasta nu contravine intereselor lui.* În cazul în care instanța, în conformitate cu dreptul și cu procedurile naționale, îi oferă copilului posibilitatea de a-și exprima opinia, aceasta acordă importanța cuvenită opiniei copilului în concordanță cu vârsta și maturitatea acestuia[7].

Deși, articolul 24 din cartă și Regulamentul (CE) nr. 2201/2003 nu impun instanței statului membru de origine să obțină în toate cazurile opinia copilul în cadrul unei audieri, lăsând astfel o anumită marjă de apreciere acestei instanțe, jurisprudența prevede de asemenea că, atunci când respectiva instanță decide să îi ofere copilului posibilitatea de a fi ascultat, aceasta trebuie, în funcție de interesul superior al copilului și având în vedere împrejurările fiecărei spețe, să ia toate măsurile adecvate în vederea unei astfel de ascultări pentru a respecta efectul util al dispozițiilor respective, oferind copilului o posibilitate reală și efectivă de a-și exprima opinia[7].

Un aspect important vizează și faptul că , în cazul în care o instanță preconizează să refuze înapoierea copilului exclusiv în temeiul articolului 13 alineatul (1) litera (b) din Convenția de la Haga din 1980(există un risc grav ca înapoierea copilului să-l expună unui pericol fizic sau psihic sau în orice alt chip să-l situeze într-o situație intolerabilă) , aceasta nu o va putea face în contextul în care partea care solicită

înapoierea copilului demonstrează instanței, prin furnizarea de dovezi suficiente, că s-au luat măsuri corespunzătoare pentru a asigura protecția copilului după înapoierea sa, sau în cazul în care instanța este convinsă de acest lucru în alt mod [7].

Concluzionăm asupra faptului că protecția interesului superior al copilului reprezintă baza și esența implementării procedurii privind înapoierea sau exercitarea dreptului de vizitare a copilului. Toate normele ce reglementează această procedură sunt destinate garantării securității fizice și psihice a copilului.

Este salutabil faptul că la nivel internațional tendințele în materia protecției interesului superior al copilului avansează prin adoptarea de noi instrumente care vin să completeze normele existente deja în materie. În mod inevitabil, la nivel național la fel se produc un șir de schimbări generate de Recomandările Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului. Suntem ferm convinși că aceste progrese nu se opresc aici și statele la nivel internațional, cât și național vor implementa politici corecte în ceea ce privește în special: examinarea cât mai urgentă a cauzelor ce țin de înapoiere, la fel și executarea hotărârilor ce privesc aceste cauze ș.a., întru a minimiza abuzurile ce țin de încălcare termenului rezonabil, pentru care CtEDO condamnă statele cel mai frecvent în această materie.

Referințe bibliografice:

1. Recomandările(observațiile finale) ale Comitetului ONU pentru Drepturile Copilului emise în cadrul examinării celui de-al patrulea și al cincilea raport periodic combinat, Chișinău 2019;
2. Determinarea particularităților principiului interesului superior al copilului în contextul asigurării drepturilor lui, autor Tatiana FOCȘA, Revista Legea și Viața, octombrie 2016. [citat: 08.12.2023] Disponibil:https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/24_27_Determinarea%20particularitatilor%20principiului%20interesului%20superior%20al%20copilului%20in%20contextul%20asigurarii%20drepturilor%20lui.pdf;
3. Recomandarea 874 din 1979 a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei;
4. Convenția de la Haga din 25.10.1980 asupra aspectelor civile ale răpirii internaționale de copii. [citat: 04.12.2013]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=118015&lang=ro;
5. Codul de Procedură civilă al RM nr. 225 din 30-05-2003. [citat: 27.11.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140169&lang=ro#;
6. Convenție internațională nr. 52 din 20-11-1989 cu privire la drepturile copilului. [citat: 04.12.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115568&lang=ro;
7. Regulamentul (UE) 2019/1111 al Consiliului din 25 iunie 2019 privind competența, recunoașterea și executarea hotărârilor în materie matrimoni-

ală și în materia răspunderii părintești și privind răpirea internațională de copii;
8. Legea nr. 140 din 14-06-2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. [citat: 27.11.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=133290&lang=ro;
9. Legea nr. 338 din 15-12-1994 privind drepturile copilului. [citat: 04.12.2023]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136949&lang=ro#;
10. Cauza Crețoi vs Republica Moldova, Hotărâre Strasbourg din14 decembrie 2021. [citat: 04.12.2023]. Disponibil:https://www.agentguvernamental.md//wp-content/uploads/2022/03/hotararea-Cre%C8%9Boi-v.-Republica-Moldova-RO.pdf;
11. Victoria ŢARĂLUNGĂ, Principiul interesului superior al copilului: concept, abordare, particularități, Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale / nr. 1, 2010. [citat: 06.12.2023]Disponibil:https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/1.Principiul%20interesului%20superior%20al%20copilului.pdf;
12. Igor COBAN, Natura juridică și particularitățile procedurii de înapoiere a copilului și a exercitării dreptului de vizitare a copilului, Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare" dedicată Zilei internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 10-11 noiembrie 2022, [citat 06.12.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/334-336_8.pdf